

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ НА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Проаналізовано динаміку та сучасний стан трудового потенціалу в регіоні. Зокрема, проаналізовано народжуваність, смертність, характер поширення і поглиблення депопуляції, внутрішньорегіональні особливості демографічних процесів.

Ключові слова: трудовий потенціал, трудові ресурси, демографічне відтворення, демо-розвиток, природній приріст населення.

I. Вступ. Основою економічного потенціалу є трудовий потенціал, його якісний та кількісний склад, регіональне розміщення. В сучасній економічній науці „трудовий потенціал” досить нове поняття. Офіційного визначення трудовий потенціал набув, починаючи з Указу Президента України „Про основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні до 2010”, де сказано, що трудовий потенціал – це сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров’я, психологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальні рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні та мають намір проводити трудову діяльність. Проте такі вчені, як М. Саєнко, В. В. Онікієнко, І. І. Лукінов, С. І. Пирожков дещо не згодні з даним визначенням і доповнюють його. Виходячи з того, що саме слово „потенціал” означає можливості, тому під трудовим потенціалом С. І. Пирожков розуміє, „розвинену в даному суспільстві сукупність демографічних, соціальних і духовних характеристик і якостей працездатного населення, що реалізовані або можуть бути реалізовані в умовах досягнутого рівня розвитку виробничих сил, науково-технічного прогресу та системи відносин, пов’язаних з участю в процесі праці та суспільної діяльності”. В даному визначенні акцент ставиться на потенційних можливостях суб’єкта трудової діяльності. [1, 5]. Оскільки трудовий потенціал є системним утворенням, то закономірним є постановка питання про його підсистеми. Так, С. І. Пирожков виділяє три взаємопов’язані між собою підсистеми: демографічну, соціально-економічну та соціально-психологічну. До основних блоків де-

мографічної підсистеми належать: демографічне відтворення, стан життєвих потенціалів дієздатного населення, стан здоров’я різних груп і категорій населення, міграційні переміщення як фактор формування загальних меж чисельності вікових груп працездатного населення. Демографічна підсистема відіграє ключову роль у формуванні трудового потенціалу суспільства при розширеному відтворенні народонаселення. Коли ж відтворення відбувається в сповільненому режимі, то всі зміни з трудовим потенціалом визначаються соціально-економічною підсистемою, що регулюється виробничими і розподільчими відносинами.

II. Постановка завдання. Дослідження трудового потенціалу регіонів України не були системними. Практично не проводилися дослідження з проблем трудового потенціалу Івано-Франківської області. Специфіка цього регіону (розміщення на Заході України, велика частка сільського населення і, відповідно, зайнятих у сільському господарстві, відносно низький рівень економічного розвитку тощо) має суттєвий вплив на тенденції змін відтворення трудового потенціалу, які іноді протилежні до тих, що склалися в країні в цілому.

Широке коло загальних і регіональних проблем відтворення трудового потенціалу було і залишається об’єктом теоретичних досліджень та прикладних розробок і рекомендацій.

Важливі аспекти проблем ринкового механізму, соціального захисту громадян, зайнятості населення, формування і використання трудового потенціалу, функціонування ринку праці, управління трудовими ресурсами знайшли висвітлення та набули розвитку в наукових працях таких відомих вітчизняних вчених, як Д. П. Богиня, І. К. Бондар, О. А. Грішнова, Г. А. Дмитренко, М. І. Долішній, М. Д. Романюк, С. М. Злупко, М. І. Карлін, І. С. Кравченко, Е. М. Лібанова, В. М. Новіков, В. В. Онікієнко, І. Л. Петрова, С. І. Пирожков, М. І. Пітюлич, В. С. Стешенко, Л. Г. Ткаченко, О. У. Хомра, М. О. Шульга та ін.

III. Результати дослідження. Починаючи з 1993 року населення України скорочується. Зменшення населення країни протягом ХХ сто-

ліття спостерігається вже четвертий раз. Але на відміну від попередніх періодів, коли такі втрати були обумовлені найгострішими соціальними потрясіннями – першою світовою та громадянськими війнами, голодомором та репресіями 30-х років, другою світовою війною, в наш час воно було цілком очікуваним. Кризові явища періоду реформ лише прискорили реалізацію давніх прогнозів демографів. На початку 1993р. в Україні проживало 52,2 млн. чол., то на 1 жовтня 2012 р. в нашій державі проживає 45,559 млн. чол. В Івано-Франківській області проживає 1381,4 тис. осіб.

По Івано-Франківській області зайнятими вважаються 522,3 тис. осіб або 91,7% від економічно активного населення та безробітними 47 тис. осіб або 8,3%. Можна проаналізувати склад та структуру постійного населення Івано-Франківської області за допомогою таблиці 1.

(5,6%) районі та Яремчанській міськраді (5,0%).

З початку поточного року на Івано-Франківщині народилося 9857 дітей, що на 568 більше, ніж за відповідний період минулого року. Рівень народжуваності збільшився з 11,6‰ до 12,3‰.

Найвищий цей показник у Верховинському районі та Яремчанській міськраді, найнижчий – у Рогатинському, Городенківському районах та м. Коломиї.

Померла 10141 особа проти 9952 за січень-липень 2011р.

Найнижчий рівень смертності у Івано-Франківській міськраді та містах Калуші і Коломиї, найвищий – у Рогатинському та Городенківському районах.

Міграційний приріст населення зафіксовано в 12 районах області та всіх містах обласного значення, крім м. Івано-Франківська.

В області постійно погіршується вікова

Таблиця 1

Класифікація та аналіз складу і структури постійного населення

Класифікаційні ознаки	Вид населення	Тис. осіб	Структура, %
	Постійне населення	1382,6	100
1. За місцем проживання	1.1 Міське	585,4	42,3
	1.2. Сільське	797,2	57,7
2. За відношенням до працездатного віку	2.1. Населення, молодше працездатного віку	261,8	19,0
	2.2. Працездатного віку	824,4	59,6
	2.3. Старше працездатного віку	296,4	21,4
3. За пропозицією трудової сили	3.1. Економічне активне		

Від’ємний коефіцієнт природного приросту, виходячи зі специфіки

сучасного деморозвитку країни, має місце в усіх її регіонах досягаючи при цьому мінімальних значень саме в областях Західного регіону. Високою є дитяча смертність, коефіцієнт якої протягом останніх п’яти років коливається від 10,0 до 14,5 немовлят на 1000 народжених (по Україні – 10 немовлят). [2,12].

За січень-липень поточного року кількість жителів області збільшилась на 1056 осіб, що відбулося за рахунок міграційного приросту на 1340 осіб. (Таблиця 2).

Природний приріст спостерігався у всіх містах обласного значення, крім м. Коломиї, у Богородчанському, Верховинському, Долинському, Надвірнянському та Рожнятівському районах. Найбільший його рівень у Верховинському

структура населення, продовжується його постаріння. Значне зростання частки людей, що вийшли за межі офіційно встановленого працездатного віку, при одночасному зменшенні частки осіб, які ще не досягли цього віку, різко посилює трудове і економічне навантаження на працюючу частину населення. Особливо несприятлива вікова структура населення сформувалась в сільській місцевості, де питома вага осіб поза межами працездатного віку в 1,4 раза перевищує частку молоді.

Комплексність аналізу кількісного стану трудового потенціалу потребує здійснення оцінки втрат трудового потенціалу за статевою ознакою. На підставі проведених розрахунків потенційної тривалості трудового життя одного чоловіка і однієї жінки здійснено оцінку в регіональному розрізі (табл. 3). [6].

Таблиця 2

Загальний приріст (скорочення) чисельності населення
по містах та районах за січень–липень

(осіб)

	2012р.	2011р.
Івано-Франківська область	1056	235
міські поселення	160	-383
сільська місцевість	896	618
Івано-Франківськ (міськрада)	-259	-629
Болехів (міськрада)	111	17
Калуш	177	169
Коломия	77	-14
Яремче (міськрада)	155	155
райони		
Богородчанський	193	181
Верховинський	155	158
Галицький	-147	-234
Городенківський	-109	-118
Долинський	280	346
Калуський	52	-18
Коломийський	76	-78
Косівський	82	111
Надвірнянський	396	247
Рогатинський	-182	-201
Рожнятівський	135	158
Снятинський	80	-35
Тисменицький	-113	91
Тлумацький	-103	-71

Таблиця 3

Оцінка потенційної тривалості трудового життя одного чоловіка (ч)
і однієї жінки (ж) у Карпатському регіоні

Регіони	Розрахована потенційна тривалість трудового життя, років		Ранг регіону	
	ч	ж	ч	ж
Закарпатська	40,30	38,78	3	9
Івано-Франківська	40,08	38,99	6	3
Львівська	40,14	39	5	2
Чернівецька	40,55	38,89	1	4

Починаючи з 1999 р., має місце певне пожвавлення в економічному житті країни, що в подальшому супроводжувалось як помітним зростанням попиту на робочу силу, так і помітним зни-

женням навантаження на робочі місця в усіх областях. Певні позитивні зміни відбулись і в Івано-Франківській області, хоча за величиною навантаження на робочі місця цей регіон і на-

далі продовжує утримувати свій сумнівний пріоритет. У результаті цих заходів пропозиція робочої сили в у області за чотири останні роки зменшилась майже у 13 разів.

Щодо досліджуваного регіону можна стверджувати про своєрідний парадокс його демографічного та соціально-економічного розвитку, коли найкращі в усій країні показники демографічної ситуації обертаються в цьому регіоні на пряму протилежність, тобто на вкрай обмежену за умов економічної кризи можливість реалізувати як вже сформований, так і майбутній трудовий потенціал.

Напруженість на ринку праці в наш час не рідко зменшується таким небажаним для економічного прогресу країни шляхом як виїзд за кордон (з метою елементарного виживання) працездатного населення на тимчасові або сезонні роботи. За деякими даними, сьогодні не менше 4 млн. українських громадян з більшою або меншою регулярністю тимчасово (і, здебільшого, нелегально) працевлаштовуються за кордоном. Зокрема, за неофіційними джерелами, лише з чотирьох областей регіону Карпат щорічно на тимчасову працю в так звані країни «близького» і «далекого» зарубіжжя виїждить близько 700 тис. осіб, що становить 20% від загальної чисельності їх населення у працездатному віці.

IV. Висновки. Хоча Західний регіон усе ще продовжує зберігати певні демографічні переваги, але і в ньому відбувається, правда із запізненням на 8-10 років, погіршення кількісних параметрів деморозвитку, що дає підставу обстоювати тезу про поступове вирівнювання демографічної ситуації в масштабах усєї країни. У зв'язку з тим, що регіонам України притаманна певна специфіка деморозвитку, то демографічна політика в країні повинна враховувати цю специфіку, іншими словами – мати відповідні регіональні варіанти. Але за всіх умов її метою повинна залишатись скерованість на досягнення оптимальних кількісних і якісних показників деморозвитку.

Демографічна політика може здійснюватися в чистому вигляді, коли її результати досягаються стимулюванням народжуваності, імміграції або еміграції, плануванням сім'ї, пропагандою засобів контрацепції тощо. В такому випадку досягається ціль досягнення конкретним суспільством певних кількісних характеристик його деморозвитку. Якщо ж суспільство ставить перед собою мету досягнення певного рівня якісного розвитку народонаселення, то досягти її

одними тільки заходами демографічного змісту навряд чи вдасться. Тому, в переважній більшості випадків здійснюється конкретна соціальна політика, в якій системно поєднуються заходи власне демографічного, економічного, юридичного, морального та ін. плану. Саме таке поєднання, зокрема, гарантує при неможливості безпосереднього впливу на демографічну поведінку громадян підтримання на досягнутому рівні якісних особливостей трудового потенціалу.

Зважаючи на те, що пряме втручання суспільних інституцій у процеси деморозвитку є справою невдячною, в Україні при плануванні заходів демографічної політики особливий акцент слід ставити на необхідність збереження (а по можливості – і нарощування) вже досягнутого рівня якісних характеристик народонаселення. Передові в економічному відношенні держави, які тривалий час мають справу зі звуженим відтворенням власного населення, значну частину ВВП спрямовують саме на досягнення оптимального рівня розвитку якісних характеристик трудового та інтелектуального потенціалу. Очевидно, подібний шлях повинна вибрати і українська держава.

1. *Бажан І. І.* Трудовий потенціал України: формування та використання. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 144 с.

2. *Романюк М. Д.* Взаємовплив економічного і соціального розвитку регіонів: відмінності, шляхи подолання. // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2006. – № 3. – с. 9-13.

3. *Михайлюк А. В.* Особливості розвитку трудового потенціалу Івано-Франківщини за умов реструктуризації економіки. // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2006. – № 3. – с. 136-141.

4. *Власенко Н. С., Лібанова Е. М., Макарова О. В., Пирожков С. І., Позняк О. В.* Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050р. / Фонд народонаселення ООН; Інститут демографії та соціальних досліджень; Державний комітет статистики України; Український центр соціальних реформ/ Лібанова Е. М. (ред.) - К., 2006. – 138 с.

5. *Кислий О. Є.* Демографічний вимір історії / Кримська філія Інституту археології НАН України; Інститут економіки НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К.: Арістей, 2010. – 328 с.

6. www.ukrstat.com.ua.

A dynamics and modern state of troudivoggo potential in the region is analysed. In particular, the birth rate, mortality, character of expansion and intensification of depopulation, internal regional features of demographic processes are analysed.